

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Зозуля О.І.,

Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Виконано аналіз нормативно-правових засад структурної організації сучасної Адміністрації Президента України, встановлено особливості розподілу управлінських повноважень усередині апарату глави держави, а також визначена сутність його останніх реорганізаційних змін.

Ключові слова: Адміністрація Президента України, глава держави, організація та діяльність

Выполнен анализ нормативно-правовых основ структурной организации современной Администрации Президента Украины, установлены особенности распределения управленческих полномочий внутри аппарата главы государства, а также определена сущность его последних реорганизационных изменений.

Ключевые слова: Администрация Президента Украины, глава государства, организация и деятельность

The analysis of the normative-legal basis of modern structural organization of the Administration of President of Ukraine is made, also it was established the peculiarities of the distribution of administrative power within the apparatus of the head of the state, also it was determined the essence of its recent reorganization changes.

Keywords: Administration of President of Ukraine, the head of state, organization and activity

Адміністрація Президента України як основний допоміжний орган глави держави має здійснювати широке забезпечення усіх напрямків діяльності Президента України, згідно потреб якого й визначається та змінюється не лише функціональна та матеріально-фінансова, але й організаційна основа функціонування Адміністрації Президента України. При цьому, побудова нової Адміністрації замість Секретаріату Президента України за умов відновлення дії першої редакції Конституції України, динамізму державних процесів й оновлення векторів суспільного розвитку логічно зумовлює необхідність перегляду організації апарату глави держави. А відтак, в контексті оптимізації забезпечення діяльності глави держави й вбачаються актуальними питання правової регламентації організації Адміністрації Президента України.

Зазначимо, що сучасним проблемам організації діяльності допоміжних органів й у тому числі апарату Президента України вченими окрема увага не приділялась. Саме тому метою нашої роботи є аналіз нормативно-правових засад структурної організації сучасної Адміністрації Президента України, встановлення особливостей розподілу управлінських повноважень усередині апарату глави держави, а також визначення сутності його останніх реорганізаційних змін. Новизна дослідження міститься у визначенні векторів формування апарату глави держави на підставі співставлення різних етапів розбудови Секретаріату та Адміністрації Президента України, а також у наданих висновках і пропозиціях.

Серед останніх реорганізаційних змін в організації Адміністрації Президента України варто означити Указ Президента України від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1], що передбачав запровадження нових принципів в управлінні апаратом глави держави та реорганізацію його структури. При цьому, вже досить характерною для апарату Президента України стала відсутність зв'язку реформування його організаційної структури із функціональною та фінансовою

основою діяльності Адміністрації Президента України. Так, наприклад, зміни в організації апарату глави держави за Указом Президента України № 352/2011, які досить показово передбачали збільшення граничної чисельності його працівників на 90 осіб (загалом 514 осіб) порівняно з Указом Президента України від 18.03.2010 р. № 364/2010 [2] (загалом 424 особи), безпосередньо не супроводжувались переглядом ані розміру бюджетних асигнувань, ані набуттям Адміністрацією нових повноважень.

З огляду на це цілком логічним постає питання щодо причин даних реорганізаційних змін в організації Адміністрації Президента України. На нашу думку, така причинність прямо пов'язана із сутністю реформування інституту апарату глави держави в Україні у зв'язку із створенням Адміністрації Президента за Указом від 25.02.2010 р. № 265/2010 [3], що мало на меті відхід від практики побудови Секретаріату Президента України. У дійсності ж, виходячи з Положення про Адміністрацію від 02.04.2010 р. за Указом № 504/2010 [4] і Положення про Секретаріат від 04.11.2005 р. за Указом № 1548/2005 [5], функціональна, втім як й структурна, складова апарату глави держави не зазнала принципових істотних змін на тлі загального скорочення чисельності працівників з 530 осіб (за Указом від 10.07.2009 р. № 534/2009 [6]) до 424 осіб. Вказане свідчить лише про поверховість проведених змін в організації апарату глави держави за Указом Президента України від 25.02.2010 р. № 265/2010 та їх фрагментарний характер. Тому саме з цих позицій перегляд чисельності і структури Адміністрації Президента України за Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] в основному належить розглядати як продовження процесу формування Адміністрації Президента України.

При цьому, досить показовим вбачається співрозмірність чисельності працівників Адміністрації та останнього Секретаріату Президента України (514 і 530 осіб відповідно) за в цілому подібної функціо-

нальної організації. Отже, з огляду на це навряд чи за цими параметрами можна стверджувати про реальний відхід в організації Адміністрації Президента України від моделі побудови Секретаріату Президента України.

На рівні із вищевикладеним в оцінці тенденцій формування апарату глави держави ключовим також постає сам зміст передбачених Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 змін у структурі та управлінні апаратом глави держави. І, у першу чергу, необхідно наголосити, що сама структура Адміністрації Президента України в редакції попереднього Указу від 18.03.2010 р. № 364/2010 [2] більшою або меншою мірою, проте ґрунтувалась на моделі останньої організації Секретаріату Президента України за Указом від 18.11.2009 р. № 934/2009 [7], що виражається у збереженні кількості заступників керівника апарату глави держави, схеми розподілу між керівництвом внутрішньо управлінських повноважень, формуванні здебільшого аналогічних структурних підрозділів тощо. Що ж до даного Указу Президента України від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1], то дійсно можна вести мову про оновлення організації Адміністрації Президента України порівняно з її структурою за Указом від 18.03.2010 р. № 364/2010, а отже, відповідно й за Указом від 18.11.2009 р. № 934/2009.

Так, досить незрозумілою постає трансформація Головного управління з питань судової реформи та судоустрою у Головне управління з питань судоустрою. Як на нас, подібне перейменування є досить показовим в контексті розуміння пріоритетних напрямків роботи Адміністрації Президента України. У той же час, не можна погодитись із завершеністю чи-то неактуальністю продовження судової реформи в державі, що не обмежується одним лише прийняттям фахового Закону України від 07.07.2010 р. № 2453-VI. При цьому, аналогічне було відзначено на засіданні Венеціанської комісії Радником Президента України – Керівником Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента М.І. Ставнійчук, за якою «питання продовження судової реформи в Україні залишається одним з основних пріоритетів української влади і Президента України» [8]. Виходячи з цього, маємо зауважити невідповідність тенденцій реформування структури Адміністрації Президента України реальним завданням і пріоритетам у діяльності глави держави та його апарату.

Крім цього, дещо неоднозначним вбачається створення у складі Адміністрації Президента України такого підрозділу як Головне управління з питань конституційно-правової модернізації, позаяк у системі забезпечення діяльності глави держави вже передбачається формування окремого допоміжного органу – Конституційної Асамблеї як за Указом Президента України від 21.02.2011 р. № 224/2011 [9]. Не заперечуючи потреби конституційної реформи та її ґрунтовної і всебічної підготовки, з цього приводу все ж вбачається найбільш оптимальним формат ді-

яльності саме Конституційної Асамблеї та її Науково-експертної групи, що порівняно з вказаним Головним управлінням більш цілеспрямовано націлюється на підготовку законопроекту про внесення змін до Конституції України згідно п.2.1 Концепції за Указом Президента України від 25.01.2012 р. № 31/2012 [10]. У будь-якому разі, наявність у структурі апарату глави держави Головного управління з питань конституційно-правової модернізації вже само по собі вказує про можливий вихід ролі Адміністрації Президента України у подальшому конституційно-правовому процесі за межі передбаченого п.6.12 Концепції від 25.01.2012 р. організаційного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення нею діяльності Конституційної Асамблеї, що здійснюється в загальному порядку силами інших спеціалізованих підрозділів апарату глави держави.

Загалом структура Адміністрації Президента України за Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] прямо відображує своєрідну реформістську спрямованість діяльності глави держави, що виражається через виокремлення не тільки вже названого Головне управління з питань конституційно-правової модернізації, але ще й таких підрозділів як Головне управління з питань реформування соціальної сфери та Управління з питань європейської інтеграції. В цілому, подібний підхід до організації діяльності Адміністрації Президента України є досить тенденційним, зважаючи на визначення в якості однієї з засад зовнішньої політики забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного й правового простору згідно ч.2 ст.11 Закону України від 01.07.2010 р. № 2411-VI [11], тим більше беручи до уваги конституційні повноваження глави держави щодо керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави за п.3 ч.1 ст.106 Конституції України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [12].

З іншого боку, державний курс на євроінтеграцію передбачався ще Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу відповідно до Указу Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98 [13], проте до цього забезпечення Адміністрацією зовнішньополітичної діяльності глави держави, у тому числі в напрямку євроінтеграції здійснювалось в межах відповідного Головного управління з питань зовнішньої політики (а саме Управлінням з питань європейської і євроатлантичної інтеграції) як за Указом Президента України від 29.12.1999 р. № 1625/99 [14]. Інакше кажучи, виокремлення у структурі Адміністрації Президента України, з огляду на комплексний, всеосяжний й загальний характер її діяльності, певного самостійного підрозділу безумовно ще не свідчить про інтенсифікацію інтеграційної роботи, аніж вона здійснювалась би підрозділом з нижчим статусом.

На нашу ж думку, організація самостійних підрозділів Адміністрації Президента України має вибудовуватись за принципом їхньої предметної або видової спеціалізації із тим, аби кожен фаховий підрозділ комплексно охоплював певну сферу (безпеки і оборо-

ни, зовнішньої політики тощо) чи різновид (правове, інформаційне тощо) забезпечення діяльності глави держави. З цих самих позицій об'єктивної потреби, пов'язаної з підвищенням ефективності забезпечення діяльності Президента України, у виокремленні Головного управління з питань реформування соціальної сфери та Управління з питань європейської інтеграції нами не вбачається, повноваження яких цілком можуть здійснюватись в межах таких базових підрозділів як-то Головне управління з питань економічної політики та впровадження економічних реформ і Головне управління з питань міжнародних відносин відповідно.

Разом із тим, не можна також не зауважити організацію у складі Адміністрації Президента України спеціального підрозділу з питань доступу до публічної інформації як за Указами від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] і від 05.05.2011 р. № 548/2011 [15], що виступає одним із позитивних зрушень у напрямку забезпечення прозорості державного врядування та становлення в Україні громадянського інформаційного суспільства. У той же час, як один із варіантів спрощення організаційної структури Адміністрації Президента України уможливилось об'єднання даного підрозділу з Управлінням з питань звернень громадян, діяльність яких в цілому реалізується у єдиному гирлі забезпечення доступу громадськості до управління державними та громадськими справами. Тим більше, що згідно п.5 ч.1 ст.14 Закону України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [16] встановлюється лише загальна вимога щодо організації спеціальних підрозділів або відповідальних осіб з питань доступу до публічної інформації без прямої вказівки на їхнє місце у структурі відповідного державного органу. При цьому, принагідно зазначимо, що формулювання кола розпорядників публічної інформації, надане у ст.13 Закону України від 13.01.2011 р. № 2939-VI дозволяє досить умовно віднести до їх числа Адміністрацію Президента України, яка по суті не є суб'єктом, що здійснює владні управлінські функції та рішення якого не є обов'язковими для виконання не підпорядкованими особами.

Зазначимо, що вказане дроблення самостійних підрозділів прямо пов'язане із іншою проблемою – організацією системи управління в Адміністрації Президента України. При цьому, передусім, досить неоднозначним постає ліквідація вже традиційної як для апарату глави держави практики наявності значної кількості заступників Глави Адміністрації Президента України, зокрема замість дев'яти заступників (з них два перших заступники) за Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] залишився лише один перший заступник і два заступники Глави Адміністрації Президента України. З одного боку, значна кількість заступників керівника апарату глави держави не підкріплюється реальними потребами розподілу внутрішньо управлінських повноважень (що призводило до того, що нерідко такий заступник координував усього лише один спеціалізований підроз-

діл), у зв'язку із чим не виправдано ускладнює систему управління Адміністрацією Президента України. Саме з цих позицій раніше нами вже пропонувалось [17] звести кількість заступників керівника апарату глави держави до одного першого заступника і одного заступника.

З іншого боку, сутність такого «спрощення» управлінської системи в Адміністрації Президента України має визначатись виключно в контексті встановленого натомість механізму організації діяльності та управління апаратом глави держави. Так, ключовим постає те, що посади заступників Глави Адміністрації були трансформовані у посади радників Президента України (вісім посадових осіб), але які зберегли своє реальне місце у структурі апарату глави держави, відповідно до чого не можна стверджувати про сутнісний відхід від подібної складної практики управління Адміністрацією Президента України.

Разом із тим, вказане призводить до суперечливого поєднання посад радників Президента України та керівників відповідних підрозділів його Адміністрації. В цілому, статус радника глави держави пов'язується із здійсненням дорадчого забезпечення діяльності Президента України і тому включення його до управлінської ланки апарату глави держави призводить до нехарактерного поєднання різних функцій. Означене також передбачає організаційне підпорядкування таких радників Президента України Главі його Адміністрації, який згідно пп.3 п.9 Положення від 02.04.2010 р. за Указом № 504/2010 [4] координує їхню діяльність (втім так само як і своїх заступників), а радники глави держави, у свою чергу, мають виконувати доручення вже не тільки Президента України, але й Глави Адміністрації як за абз.3 п.10 даного Положення. Інакше кажучи, в аспекті організації управління апаратом глави держави посади заступників Глави Адміністрації та радників Президента України істотним чином не відрізняються.

Відтак, тут може йтися не стільки про посилення ролі глави держави у формуванні свого апарату, як навпаки – про поглиблення впливу керівника апарату глави держави на діяльність відповідних радників Президента України. Таким чином, актуальності набуває визначення формату взаємин керівництва Адміністрації Президента України з його радниками із тим, аби забезпечити нормальне виконання останніми їхніх повноважень з дорадчого забезпечення глави держави.

Доволі сумнівною, як на нас, виступає не тільки саме залучення радників Президента України до управління апаратом глави держави, але й поєднання цього статусу із посадою керівника того чи іншого самостійного підрозділу (головного управління). Внаслідок цього, конкретний радник Президента України не просто координує діяльність певних самостійних підрозділів апарату глави держави, але до того ж безпосередньо очолює один із них. А тому слід виділяти одразу три складові статусу таких рад-

ників Президента України – власне як радника глави держави, як керівника самостійного підрозділу та як куратора (координатора) відповідного напрямку діяльності Адміністрації Президента України. З цих саме позицій більш оптимальним вбачається підхід до збереження в управлінській вертикалі заступників Глави Адміністрації (за умови скорочення їх чисельності), діяльність яких виключно спрямовується на управління в доручених їм сферах, тоді як інститут радників Президента України має розглядатись в аспекті дорадчого забезпечення глави держави, а не організації управління його апаратом.

Поза цим, окремої уваги варта організація представництва інтересів Президента України як важливий елемент забезпечення реалізації главою держави своїх конституційних повноважень. Так, якщо у структурі Секретаріату Президента України за Указом від 18.11.2009 р. № 934/2009 [7] передбачались посади представників глави держави у Верховній Раді України, Кабінетові Міністрів та Конституційному Суді, то за Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] у складі Адміністрації Президента України окремо вказується лише Представник у Конституційному Суді. Взаємодія ж глави держави з парламентом і урядом виступає однією з ключових форм реалізації владних повноважень Президента України, забезпечення чого згідно пп.5 п.4 Положення від 02.04.2010 р. за Указом № 504/2010 [4] визначається окремим завданням апарату глави держави. При цьому, беручи до уваги виокремлення у структурі Адміністрації самостійного Управління забезпечення зв'язків з Кабінетом Міністрів України та Управління забезпечення зв'язків з Верховною Радою України, по аналогії з організацією представництва інтересів Президента у Конституційному Суді України цілком доречним постає окреме визначення в межах структури Адміністрації Президента України представників глави держави у парламенті та уряді, що забезпечить їх необхідною самостійністю від керівництва апарату глави держави у реалізації своїх представницьких функцій.

Крім цього, подібна невизначеність положення у складі Адміністрації Президента України спостерігалась й щодо Уповноваженого глави держави з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України, посада якого у структурі Адміністрації за Указом Президента України від 18.03.2010 р. № 364/2010 [2] взагалі не відображувалась. З цих саме позицій розглядаємо як позитив виокремлення за Указом від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1] в організації Адміністрації Президента України окремої групи Уповноважених Президента України, хоча склад і статус якої все ще потребував подальшої нормативної регламентації. При цьому, характерним вбачається функціонально-організаційне відмежування даного Уповноваженого від виконання інших невластивих повноважень як це зокрема було у Секретаріаті Президента України за Указом від 18.11.2009 р. № 934/2009 [7] із об'єднанням посад заступника його Глави та Уповноваженого з питань контролю за діяльністю Служ-

би безпеки України.

Підкреслимо, що відносно даного Уповноваженого, втім так само як й представників глави держави, нагальним постає гарантування самостійності та певної відокремленості від апарату глави держави, що логічно зумовлюється його доволі специфічним призначенням у забезпеченні діяльності Президента України щодо не тільки створення умов для реалізації повноважень глави держави, але й безпосередньої участі від його імені у відносинах із відповідними інститутами. В якості одного з елементів такої відокремленості може розглядатись формування спеціалізованого підрозділу із забезпечення діяльності певного уповноваженого чи-то представника Президента України. У зв'язку із цим, дещо фрагментарними видаються положення Указу від 11.08.2011 р. № 811/2011 [18], яким передбачалась організація спеціального забезпечувального управління тільки відносно Уповноваженого Президента України з прав дитини, але не для Уповноваженого з питань контролю за діяльністю Служби безпеки України.

Поза цим, попри вище вже розглянуту достатню неоднозначність практики включення радників Президента України до системи управління апаратом глави держави, все ж спостерігається тенденційне збільшення їхньої кількості. При цьому, окремо маємо акцентувати увагу, що як за Указами Президента України від 30.06.2011 р. № 722/2011 [19] та від 08.07.2011 р. № 739/2011 [20] радник Президента – Керівник Головного контрольного управління і радник Президента – Керівника Головного управління з питань реформування соціальної сфери були підпорядковані навіть не Главі Адміністрації, а його заступнику та першому заступнику відповідно. В результаті цього можна констатувати зміщення ролі радників Президента України в управлінні його Адміністрацією на більш нижчий рівень.

На нашу думку, така організація дорадчого забезпечення діяльності глави держави, що припускає використання його радників не стільки за безпосереднім призначенням, як на різних рівнях у внутрішньо управлінській структурі Адміністрації Президента України, не може вважатись оптимальним підходом до використання кадрового потенціалу. А тому задля запобігання перетворенню посади радника Президента України у своєрідне почесне звання, яким наділяється низка посадовців апарату глави держави, належним постає професійна організація дорадчого забезпечення діяльності Президента України виключно на засадах самостійного структурного елементу Адміністрації Президента України.

Загалом, зважаючи на розглянуті тенденції реформування організації та управління Адміністрацією Президента України, можна констатувати безсистемність і непослідовність формування апарату глави держави. При цьому, такий ситуативний характер, у першу чергу, виявляється в організації тих чи інших підрозділів Адміністрації Президента України, а саме у перепідпорядкуванні підрозділів, визна-

ченні їх статусу, укрупненні й поділу тощо. В аспекті цього відзначимо, наприклад, формування на основі Головної служби безпекової та оборонної політики та Головної служби з питань діяльності правоохоронних органів (Указ від 18.11.2009 р. № 934/2009 [7]) єдиного Головного управління з питань оборонної політики та діяльності правоохоронних органів (Указ від 18.3.2010 р. № 364/2010 [2]), яке згодом знову без явних причин або змін у функціональній основі діяльності Адміністрації Президента України було поділено на два аналогічні головні управління (Указ від 05.04.2011 р. № 352/2011 [1]).

Те саме стосується й організації управління апаратом глави держави, яка характеризується відсутністю єдиного підходу до побудови владної вертикалі усередині самої Адміністрації Президента України. Зокрема замість звичної моделі «Глава Адміністрації – його заступник – керівник самостійного підрозділу» Указом Президента України від 29.11.2011 р. № 1081/2011 [21] передбачаються ще й такі владно-управлінської вертикалі як «Глава Адміністрації – керівник підрозділу», «Глава Адміні-

страції – радник Президента – керівник підрозділу», «Глава Адміністрації – його заступник – радник Президента – керівник підрозділу». При цьому, вказане може безпосередньо позначатись на ефективності роботи апарату глави держави, ускладнюючи механізм організації його діяльності, взаємодію окремих ланок Адміністрації Президента України, а також невиправдано збільшуючи її керівний склад.

Таким чином, маємо підкреслити, що питання пошуку оптимальної моделі організації апарату Президента України, беручи до уваги суперечливі реорганізаційні зміни, на сьогодні все ще залишається остаточно не вирішеним. Сам же процес формування сучасної Адміністрації Президента України виявляє неоднозначну сутність організації її діяльності, що, з одного боку, у своїй основі все ще залишилась наближена до організації Секретаріату Президента України, тоді як, з іншого боку, проведені реорганізаційні зміни стосуються не стільки вдосконалення забезпечення актуальних напрямків діяльності глави держави, як перерозподілу управлінських повноважень усередині Адміністрації Президента України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України «Деякі питання Адміністрації Президента України» : від 05.04.2011 р., № 352/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 27. – Ст. 1124.
2. Указ Президента України «Питання Адміністрації Президента України» : від 18.03.2010 р., № 364/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 21. – Ст. 867.
3. Указ Президента України «Про першочергові заходи із забезпечення діяльності Президента України» : від 25.02.2010 р., № 265/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 16. – Ст. 729.
4. Указ Президента України «Про Положення про Адміністрацію Президента України» : від 02.04.2010 р., № 504/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 25. – Ст. 978.
5. Указ Президента України «Питання Секретаріату Президента України» : від 04.11.2005 р., № 1548/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 45. – Ст. 2833.
6. Указ Президента України «Питання Секретаріату Президента України» : від 10.07.2009 р., № 534/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 53. – Ст. 1833.
7. Указ Президента України «Питання Секретаріату Президента України» : від 18.11.2009 р., № 934/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 90. – Ст. 3042.
8. Марина Ставнійчук: Продовження судової реформи – серед основних пріоритетів влади / Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/22336.html>.
9. Указ Президента України «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї» : від 21.02.2011 р., № 224/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 14. – Ст. 562.
10. Указ Президента України «Питання формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї» : від 25.01.2012 р., № 31/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 9. – Ст. 316.
11. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» : від 01.07.2010 р., № 2411-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840.
12. Конституція України : від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
13. Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» : від 11.06.1998 р., № 615/98 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – Ст. 870.
14. Указ Президента України «Питання Адміністрації Президента України» : від 29.12.1999 р., № 1625/99 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 1. – Ст. 7.
15. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо забезпечення доступу до публічної інформації в допоміжних органах, створених Президентом України» : від 05.05.2011 р., № 548/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 35. – Ст. 1434.
16. Закон України «Про доступ до публічної інформації» : від 13.01.2011 р., № 2939-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – Ст. 446.
17. Зозуля О. І. Секретаріат Президента України: нормативно-правові засади організації та діяльності : монографія / О. І. Зозуля ; за ред. О. В. Марцеляка. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 304 с.
18. Указ Президента України «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» : від 11.08.2011 р., № 811/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 63. – Ст. 2494.
19. Указ Президента України «Питання Адміністрації Президента України» : від 30.06.2011 р., № 722/2011 // Офіційний